

MAKTABGACHA YOSHDAGI AQLIY RIVOJLANISHIDA KAMCHILIGI BOR BO'LGAN BOLALARNING O'YINLARINI TASHKIL ETISH BO'YICHA KORREKSION ISHLARINING XUSUSIYATLARI.

Haqberdiyev Jamoliddin Abdug'affor o'g'li, Yunusov Mirsaid Xudayorovich.
Jizzax Davlat Pedagogika Instituti, "Maxsus pedagogika" kafedrası o'qituvchisi

e-mail: haqberdiyevjamol1992@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatining xususiyatlari tasvirlangan. Maqolada maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'yin faoliyati, o'quv faoliyati qiyosiy tahlil qilingan. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o'yin faolligini shakllantirish bo'yicha tuzatish -rivojlantirish ishlarining yo'nalishlari tasvirlangan.

Kalit so'zlar: O'yin faoliyati, didaktik o'yin, nutqiy muloqot, tovush, talaffuz.

Maktabgacha yoshda bolaning butun aqliy hayoti va uning atrofidagi dunyoga munosabati qayta tiklanadi. Bola odamlar o'rtasidagi munosabatlar dunyosini, har xil faoliyat turlari va odamlarning ijtimoiy funksiyalarini kashf etadi. U kattalar hayotiga qo'shilish, unda faol ishtirok etish istagini his qiladi. Bola bu intilishlarini faqat o'yin orqali amalga oshirishi mumkin.

O'yin faoliyati - bu u yoki bu kengaytirilgan voqelikni shartli modellashtirishga qaratilgan bolaning faoliyati. Maktabgacha yoshdagi bola uchun o'yin - bu yetakchi faoliyat. O'yinning yetakchi mavqeyi bolaning unga ajratgan vaqti bilan emas, balki uning asosiy ehtiyojlarini qondirishi bilan belgilanadi; o'yin asosida boshqa harakatlar paydo bo'ladi va rivojlanadi. O'yin aqliy rivojlanish uchun eng qulay jarayondir [2].

Maktabgacha yoshdagi bolaning eng karakterli faoliyat turi-bu rolli o'yin. O'yinning asosini xayoliy vaziyat tashkil qiladi, unga muvofiq bola kattalarga taqlid qilib, uni o'zi yaratgan o'yin muhitida bajaradi [2]. Rolli o'yin L.S.Vigotskiy, D.B. Elkonina, A.V. Zaporjets, R.I. Jukovskaya, A.P. Usova, F.I. Fradkina, N.Ya Mixayenko va boshqalarning asarlarida chuqur va har tomonlama o'rganilgan.

O'yin holati va u bilan harakatlar maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy rivojlanishiga doimiy ta'sir ko'rsatadi. O'yinda bola ob'ekt o'rnini bosuvchi bilan harakat qilishni o'rganadi - u o'rinbosarga yangi o'yin nomini beradi va shu nomga muvofiq harakat qiladi. Mavzu o'rnini bosuvchi fikrlash tayanchiga aylanadi. Asta-sekin, narsalar bilan o'yin harakatlari kamayadi, bola ob'ektlar haqida o'ylashni va

ular bilan aqliy harakat qilishni o'rganadi. Tasavvurni rivojlantirish uchun rolli o'yin muhim ahamiyatga ega. O'yin faoliyatida bola ba'zi narsalarni boshqa narsalar bilan almashtirishni, turli rollarni bajarishni o'rganadi. Maktabgacha yoshdagi katta yoshdagi bolalar o'yinlarida, o'rnini bosuvchi narsalar endi kerak emas, xuddi ko'plab o'yin harakatlari ixtiyoriy. Bolalar ular bilan ob'ektlar va harakatlarni aniqlashni, tasavvurida yangi vaziyatlar yaratishni o'rganadilar. O'yin ichki maydonda o'tkazilishi mumkin. Bolaning fikrlash nuqtai nazaridan asta - sekin fikrlashga o'tishiga o'yin katta hissa qo'shadi [1].

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalik-bu insoniy munosabatlar dunyosini bilish davri, uni bola rolli o'yinda namuna qiladi. Rolli o'yin, o'z navbatida, uning uchun etakchi faoliyatga aylanadi.

Bolalarda kognitiv rivojlanish darajasining pasayishi bilan rolli o'yinlarni amalga oshirish imkoniyatlari kamayadi. Shuning uchun, aqliy zaiflik tufayli o'qish qiyin bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Maktabgacha yoshning oxiriga kelib, ushbu toifadagi bolalarning o'yinlari yetarli darajada shakllanmaganligi, lug'at boyligining qashshoqligi, mustaqil o'yin faoliyati faolligining pasayishi, o'yinchoqlarga qiziqishning kamdan-kam namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi [3].

Tadqiqotimizning maqsadi aqliy nuqsonli maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin faolligini shakllantirish bo'yicha tuzatish ishlarining xususiyatlarini o'rganishdir.

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin ko'nikmalarini o'rganish bolalar bog'chasining tabiiy sharoitida - o'yin atributlari va atrof -muhit ob'ektlari bilan jihozlangan guruh xonasida o'tkazish maqsadga muvofiq. Bolalarga "Do'kon" o'yinini misol qilishimiz mumkin . Dastlab bolalarning do'kon, do'kon xodimlari, sotilgan tovarlar haqidagi bilim darajasi tahlil qilindi. Keyin bolalar ushbu mavzu doirasida o'yin vaziyatini tashkil qilishlari kerak bo'ladi. Rollarni bir-birlariga taqsimlash, sotadiganlarini tanlash, shuningdek, almashtiriladigan narsalarni olish kerak bo'ladi. Keyin bolalar do'kondagi vaziyatni takrorlashlari kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faolligini o'rganishdan oldin kuzatish protokoli tuzilgan bo'lib, unda o'yinni o'rganishning quyidagi mezonlari bor: o'yin davomida nutq faolligi, rollarni taqsimlash, o'rnini bosuvchi narsalardan foydalanish va o'yin paytida hissiy reaksiyalar.

Maktabgacha yoshdagi katta yoshdagi bolalarning o'quv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini ajratish mumkin:

1) bolalar o'yin davomida bir -birining o'rnini bosadigan narsalarni mustaqil ishlatmagan, balki ularni kattalar yordamida o'yin holatiga qo'shgan;

2) syujet o'yini kattalar tomonidan uyushtirilgan yordamisiz birgalikdagi faoliyat sifatida kuzatilmadi, bolalar rejaga muvofiq mustaqil ravishda birgalikdagi o'yinni rivojlantira olishmadi;

3) o'yin harakatlarida bolalar unchalik emotsional emas, tengdoshlariga tajovuzkorlik ko'rsatgan, ziddiyatli vaziyatlarni yaratgan, ba'zida ijobiy his - tuyg'ularni namoyon qilgan, lekin hissiy reaksiyalarning beqarorligi;

4) ularga rolni mustaqil tanlash qiyin bo'lgan, har doim o'z zimmasiga olgan rolni bajara olmagan, ko'pincha ikkinchi darajali rollarni tanlagan, bir roldan ikkinchisiga ko'chgan yoki manipulyativ harakatlarni boshlagan;

5) o'yin paytida nutq faolligi pasayadi. Muvofiq nutq kam rivojlangan, grammatik xatolar bo'lgan, savollar tuza olmagan, nutqda bir qismli jumlar ishlatilgan;

6) xuddi shunday vaziyatni ko'p marta takrorlab, harakatlarni o'xshashlik bilan bajarish xarakterlidir.

Maktabgacha yoshdagi bolaning etakchi faoliyatining xulq-atvor motivlarini sezilarli darajada o'zgartiradigan, kognitiv faollikni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar ochadigan o'yin ekanligiga asoslanib, maktabgacha yoshdagi bolalarning beqaror e'tiborini darslarga jalb qilish uchun quyidagilar zarur: ularni qiziqtirish, ya'ni o'rganishni qiziqarli qilish. Bolalarning aqliy rivojlanish darajasini baholab bo'lgach, ularning katta qiziqishini uyg'otadigan va tuzatish ishlarini muvaffaqiyatli bajarishga imkon beradigan o'yinlar ro'yxatini tuzish kerak.

Tuzatish ishlari kognitiv faollikni rivojlantirishga, har xil faoliyatda barqaror ijobiy motivatsiyani ta'minlashga qaratilishi kerak. Yosh va individual-tipologik imkoniyatlarni hisobga olgan holda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, yuqori aqliy funktsiyalarni shakllantirish, ya'ni: nutq, aqliy faollik, fikrlashning vizual shakllari, aqliy rivojlanish bilan birgalikda aqliy faoliyatni shakllantirish, operatsiyalar, almashtirish va vizual modellashtirish harakatlarini o'zlashtirish orqali aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish, ijodkorlikni rivojlantirish.

Tuzatish ishining muhim yo'nalishi-bu bolani o'zining hissiy holatini tushunishga, his-tuyg'ularini ifoda etishga va yuz ifodalari, imo-ishoralar, intonatsiya orqali boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tan olishga o'rgatishdan iborat emotsional-irodali sohadagi kamchiliklarni tuzatish.

Nutqni rivojlantirishdagi kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan korreksion ishlar katta ahamiyatga ega, ya'ni nutq funktsiyalarini maqsadli shakllantirish, bolaga til tizimining barcha komponentlarini o'zlashtirish uchun sharoit yaratish, harakatlarni og'zaki tartibga solishni rivojlantirish zarur. bola va kattalar o'rtasidagi individual muloqotni, bolalar va tengdoshlar o'rtasidagi muloqotni, guruhda muloqotni tashkil qilish.

O'yinni birgalikdagi faoliyat sifatida shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Bolalarga rollarni ijro etish qobiliyatini o'rgatish, ular o'ynayotgan rolni bilish kerak.

Bolalarni o'rnini bosuvchi buyumlardan foydalanishga o'rgatish zarur. Buning uchun o'yinlar davomida siz ob'ektlarning nomini o'zgartirish, ularni boshqalar bilan almashtirish uchun mashqlardan foydalanishingiz kerak. Aynan mana shu vazifalar tasavvurning rivojlanishiga turtki bo'ladi. O'z faoliyatini

takomillashtirish uchun motivatsion tayyorgarlikni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Ta'kidlash joizki, yuqorida tavsiflangan ko'rsatmalar, aqliy rivojlanishida kamchiligi bo'lgan bolalarning o'yin faolligini shakllantirish bo'yicha barcha tuzatish ishlarini, individual bo'lishi va aqliy faoliyatning tizimli rivojlanishi tamoyiliga asoslangan bo'lishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati:

Катаева, А.А. Дошкольная олигофренопедагогика / А.А. Катаева, Е.А. Стребелева. – М.: Владос, 2001. – 208 с.

Козлова, С.А. Дошкольная педагогика: учебник / С.А. Козлова, Т.А. Куликова. – М.: Академия, 2007. – 416 с.

Слепович Е.С. Игровая деятельность дошкольников с задержкой психического развития / Е.С. Слепович. – М.: Педагогика, 1990. – 96 с.

haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(64). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6183

haqberdiyev, jamoliddin. (2020). БОЛАЛАРНИНГ МАКТАБГА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРГАРЛИГИ МАСАЛАЛАРИ . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(70). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6303

haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF COCHLEAR IMPLANT IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF CHILDREN WITH HEARING DISORDERS . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(80). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6742

Yunusov, M. (2020). ҚАР ВА ЗАЙФ ЭШИТУВЧИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(76). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465

Yunusov, M. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6366

Yunusov, M. (2020). Методика обучения детей с нарушением слуха на основе мультимедийных средств. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367

Yunusov, M. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480

Yunusov, M. (2021). MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA KOMPYUTER TECHNOLOGIYALARINING O'RNI. *Журнал Педагогика и психологии в*

современном образовании, 1(1). извлечено от
<https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/711>
Yunusov, M. (2021). ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH
DARSLARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH
METODIKASI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*,
(1). извлечено от <https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1190>